

Αυθεντία και δημιουργικότητα στην ψυχανάλυση: δύο έννοιες ασύμβατες;

Θα καταθέσω κάποιες σκέψεις για το ρόλο της αυθεντίας στην ψυχαναλυτική κατάσταση, αφήνοντας σε σας την απάντηση στο ερώτημα αν είναι συμβατή με τη δημιουργικότητα. Θα στηριχθώ σε δύο ιστορίες από την παιδική ηλικία της ψυχανάλυσης, που αφορούν τον Sándor Ferenczi και τη σχέση του με τον Sigmund Freud, καθώς και με μια ασθενή του. Μια πολύ πιο εκτεταμένη αναφορά σε αυτές τις ιστορίες υπάρχει σε ένα κείμενο μου που περιέχεται στον τόμο "Κύρος και αυθεντία στους χώρους της ψυχικής υγείας", επιμέλεια Δανιέλα Αγγελή, εκδόσεις Επέκεινα.

Για τον ορισμό και την προέλευση της λέξης αυθεντία έχουν γραφτεί πολλά, εδώ θα την ορίσω ως την υπέρτατη επιστημονική αξία, το αναμφισβήτητο κύρος.

Sigmund Freud και Sándor Ferenczi

Ο Sándor Ferenczi γεννήθηκε το 1873 και πέθανε το 1933, λίγο πριν συμπληρώσει τα εξήντα του χρόνια, ο Freud (1856-1939) ήταν μεγαλύτερος του κατά 17 χρόνια. Ο Ferenczi γεννήθηκε στην Ουγγαρία. από πατέρα εβραίο της Πολωνίας, ιδιοκτήτη ενός βιβλιοπωλείου, το οποίο λειτουργούσε επίσης ως βιβλιοθήκη και εκδοτικός οίκος. Ο Sándor ήταν το όγδοο από τα 12 παιδιά της οικογένειας και όπως τα αδέρφια του εργαζόταν και αυτός στην οικογενειακή επιχείρηση. Σπούδασε. γιατρός στη Βιέννη και άρχισε να εξασκεί το επάγγελμα του από το 1897 στη Βουδαπέστη. Παρότι γνώριζε το έργο του Freud, δεν διάβασε την *Ερμηνεία των ονείρων* παρά το 1907, οπότε εντυπωσιάστηκε τρομερά και θέλησε να γνωρίσει προσωπικά τον συγγραφέα της.

Τελικά με τη μεσολάβηση του Carl Jung θα επισκεφθεί τον Freud το 1908. Η συνάντηση αυτή θα αποτελέσει την αρχή μιας πολύ στενής και ταραχώδους σχέσης που θα διαρκέσει ως το τέλος της ζωής του. Η εμπιστοσύνη του Freud ήταν τέτοια που αμέσως τον προσκάλεσε να συμμετάσχει στις συναντήσεις της Τετάρτης στο σπίτι του, οι οποίες θα καταλήξουν στην συγκρότηση της Ψυχαναλυτικής Εταιρείας της Βιέννης.

Συνόδευε με τον Jung τον Freud το 1909 στο ταξίδι του -για να δώσει κάποιες διαλέξεις- στην Αμερική, ταξίδι που ανήκει πια στη «μυθολογία» της ψυχανάλυσης. Το 1910 στη δεύτερη συνάντηση των ψυχαναλυτών στη Νυρεμβέργη ο Ferenczi προτείνει τη δημιουργία μιας Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης. Διατυπώνει το όραμα του ως εξής: «Θα είναι μια οικογένεια, όπου ο πατέρας δεν θα κατέχει δογματική αυθεντία, αλλά μόνο αυτή που δικαιούται βάσει των ικανοτήτων και της εργασίας του. Οι απόψεις του δεν θα γίνονται αποδεκτές στα τυφλά, σα να ήταν θεϊκές αποκαλύψεις, αλλά σαν οποιεσδήποτε άλλες, θα υπόκεινται σε ενδελεχή κριτική, την οποία εκείνος θα δέχεται όχι με την εξωφρενική ανωτερότητα του πατέρα-αφέντη, αλλά με την προσοχή που θα της αξίζει» (Ferenczi 1911, σ. 302-303). Η Διεθνής Ψυχαναλυτική Ένωση στην συνάντηση αυτή γίνεται πραγματικότητα και η σχέση των δύο ανδρών συνεχίζει να είναι πολύ στενή και φαινομενικά χωρίς συγκρούσεις. Ο Ferenczi συνόδευε τον Freud σε ταξίδια του ή περνούσε τις διακοπές του με αυτόν και την οικογένεια του. Η ανάλυση του Ferenczi από τον Freud θα διαρκέσει συνολικά 6 εβδομάδες διασκορπισμένες σε τρεις διαφορετικές περιόδους (1915- 1916).

Η πολυπλοκότητα της σχέσης Freud- Ferenczi (δασκαλος-μαθητης, αναλυτής αναλυόμενος, φίλοι) θα επιταθεί λόγω της παρουσίας στην ζωή του Ferenczi της Gizella Palos και της κόρη της Elma. Ο Ferenczi θα ερωτευτεί και θα σχετισθεί με

την κατά επτά χρόνια μεγαλύτερη του και παντρεμένη Gizella το 1904. Το 1911 θα αναλάβει σε ανάλυση την κόρη της Elma, η οποία υπέφερε από κατάθλιψη, δεν θα μπορέσει να διατηρήσει μαζί της την "ψυχρή ανωτερότητα του αναλυτή" όπως ο ίδιος γράφει στον Freud, θα την ερωτευθεί και θα θελήσει να την παντρευτεί, ζητώντας ταυτόχρονα από τον Freud να αναλάβει εκείνος την ανάλυση της. Ο Freud, που ήταν αρνητικός στην προοπτική αυτού του γάμου, παρά τους αρχικούς δισταγμούς του θα αναλάβει την Elma σε ανάλυση. Ο Ferenczi προοδευτικά θα απομακρυνθεί από εκείνη και τελικά το 1919 θα παντρευτεί την Gizella, μόλις εκείνη χηρέψει. Δέκα χρόνια μετά τη διαλυση της σχέσης του με την Elma -1922- θα γράψει στον Groddeck: «Ο καθηγητής Freud ασχολήθηκε με τα προβλήματά μου για περίπου μια ώρα. Έμεινε σταθερός στην άποψη που είχε εκφράσει προηγουμένως, δηλαδή ότι το κύριο μου πρόβλημα είναι η εχθρότητα μου προς αυτόν, επειδή (ακριβώς όπως ο πατέρας μου πριν από αυτόν) εμπόδισε τον γάμο μου με την νεότερη από τις αρραβωνιαστικές μου (τώρα πρόγονη μου). Εξού και οι δολοφονικές μου σκέψεις για εκείνον...» Από τα ανωτέρω είναι φανερό η περιπλοκότητα στην σχέση των δυο ανδρών και η ένταση των μεταβιβαστικών-αντιμεταβιβαστικών φαινομένων, τα οποία ποτέ δεν αναλύθηκαν.

Παρόλα αυτά ή παράλληλα με αυτά, ο Ferenczi -με τις ευλογίες του Freud- εκλέγεται τον Σεπτέμβριο του 1918 πρόεδρος της Διεθνούς Ψυχαναλυτικής Ένωσης για να μεταβιβάσει το 1919 την προεδρία της Ένωσης -κατόπιν παρότρυνσης του Freud εξαιτίας της πολιτικής κατάστασης στην Ουγγαρία- στον Βρετανό ψυχαναλυτή Ernest Jones.

Επιστρέφοντας στην σχέση Freud-Ferenczi. Η μεγαλύτερη ενδοψυχική σύγκρουση του Ferenczi, δεδομένης της καθοριστικής σημασίας που είχε η αντιμετώπιση του από τον Freud, θα πρέπει να ήταν το να παραμείνει πιστός στις φροϋδικές απόψεις ή να διαφοροποιηθεί διακινδυνεύοντας την απόρριψη. Τελικά η αγάπη του Ferenczi για την κλινική εργασία, η επιθυμία να βοηθήσει και να θεραπεύσει τους ασθενείς του, η μεγάλη περιέργεια, η τάση για εξερεύνηση και ίσως και η ανάγκη να εκφράσει την ανυπακοή του στον Freud, θα τον οδηγήσουν στην διαφοροποίηση του. Αυτή ξεκινά με την κριτική του μαζί με τον Otto Rank για την φροϋδική τεχνική για την οποία θεωρούσαν ότι αφύσικα αφαιρεί από την ανάλυση τον ανθρώπινο παράγοντα και κορυφώνεται με τις απόψεις του για την προέλευση του ψυχικού τραύματος, αλλά και την τεχνική στην ανάλυση τραυματισμένων ασθενών.

Η διαφωνία για το ψυχικό τραύμα

Ο Freud από το τέλος του 19^{ου} αιώνα συνδέει την αιτιολογία των νευρώσεων με ένα πραγματικό γεγονός σεξουαλικής φύσης που συμβαίνει στην παιδική ηλικία του υποκειμένου, η γνωστή «θεωρία της αποπλάνησης». Αργότερα θα εγκαταλείψει αυτή τη θεωρία -τουλάχιστον εν μέρει- προκειμένου να αναδείξει την σημασία της φανταστικής ζωής και την υπεροχή της ψυχικής έναντι της εξωτερικής πραγματικότητας.

Ο Ferenczi εργαζόταν κλινικά με σοβαρά διαταραγμένους ασθενείς, που σήμερα θα θεωρούσαμε οριακούς, ναρκισσιστικούς ή ψυχωτικούς, σε μακρόχρονες αναλύσεις. Άλλωστε ήταν γνωστός ως ο γιατρός όπου κατέφευγαν οι «χαμένες περιπτώσεις». Η εμπειρία του με αυτούς τους ασθενείς θα κατευθύνει την σκέψη του στην τραυματογόνο επίδραση του περιβάλλοντος, όταν δημιουργείται «σύγχυση» από την απάντηση του ενήλικα στη γλώσσα τρυφερότητας του παιδιού με μια γλώσσα πάθους (σεξουαλική κακοποίηση) ή με μια γλώσσα τιμωρίας (σωματική και συναισθηματική κακοποίηση). Θα επιστρέψει δηλαδή με κάποιον τρόπο στην αρχική

φροϋδική άποψη για την ύπαρξη πραγματικών τραυματικών γεγονότων, από την οποία όμως ο Freud είχε πια απομακρυνθεί. Η κλινική εργασία με τους τραυματισμένους ασθενείς θα τον οδηγήσει στην αλλαγή της τεχνικής του από ουδέτερη σε «ενεργητική» στην προσπάθεια να δημιουργήσει κλίμα εμπιστοσύνης στην θεραπεία, προκειμένου να αναβιωθεί το αρχικό τραύμα σε ευνοϊκότερες συνθήκες. Θα εστιάζει στην αρνητική κυρίως μεταβίβαση και μέσω αυτοαποκαλύψεων θα παραδέχεται τις αδυναμίες του στους ασθενείς του και την τυχόν αρνητική του αντιμεταβίβαση.

Τόσο οι θεωρητικές του προτάσεις όσο και οι αλλαγές στην τεχνική θα αποτυπωθούν σε ένα κείμενο, το οποίο θα διαβάσει στην έναρξη του XXII Συνεδρίου της Ψυχανάλυσης, που έγινε στις 12 Σεπτεμβρίου του 1932 στο Βισμπάντεν της Γερμανίας, για να εισπράξει την δυσαρέσκεια των παρευρισκόμενων, οι οποίοι θεώρησαν το περιεχόμενο του ως αποτέλεσμα παράνοιας. Πριν, ο Ferenczi είχε περάσει από τη Βιέννη και είχε διαβάσει το κείμενο στον Freud, ο οποίος δεν θα παρευρισκόταν στο Συνέδριο. Η απορριπτική απόκριση του και η προτροπή του να μην το δημοσιοποιήσει τον πλήγωσαν βαθιά. Το κείμενο τελικά θα δημοσιευθεί το 1933 στην γερμανική γλώσσα. Όμως ο θάνατος του Ferenczi θα ματαιώσει με απόφαση του Jones την δημοσίευση του στην αγγλική γλώσσα για λόγους προστασίας της μνήμης του. Τελικά το άρθρο θα δημοσιευθεί στην αγγλική γλώσσα το 1949 σε μετάφραση του Michael Balint -αναλυόμενου και μαθητή του Ferenczi-, με τον τίτλο «Σύγχυση των γλωσσών ανάμεσα στους ενήλικες και το παιδί- (Η γλώσσα της τρυφερότητας και του πάθους)».

Ακόμη και μετά την δημοσίευση το κείμενο θα αγνοηθεί επί μακρόν, έως ότου ανακαλυφθεί ξανά και αποδειχθεί ότι ιδέες που περιέχει, συνιστούν βασικές αρχές της σύγχρονης ψυχανάλυσης.

Ο Ferenczi έπασχε από κακοήθη αναιμία και η υγεία του θα επιδεινωθεί περαιτέρω μετά το Συνέδριο στο Βισμπάντεν. Ο ίδιος θα το αποδώσει στην εξάντληση και στην απογοήτευση του από τον Freud Άλλωστε λίγους μήνες νωρίτερα έχει γράψει στο ημερολόγιο του «19 Ιουλίου 1932... Βρέθηκα να «ωπηρετώ την αγάπη» προς ένα ισχυρό άνδρα... Τελευταία απογοήτευση: αυτός δεν αγαπά κανέναν, μόνο τον εαυτό του και τη δουλειά του». Στις 22 Μαΐου 1933 ο Ferenczi θα πεθάνει. Επτά μέρες μετά ο Freud σε μια επιστολή στον Jones θα γράψει:

...Η απώλεια μας είναι μεγάλη και οδυνηρή...Βέβαια η απώλεια δεν είναι κάτι καινούργιο, για χρόνια ο Ferenczi δεν ήταν πια μαζί μας, στην πραγματικότητα ούτε καν με τον εαυτό του. Είναι τώρα ευκολότερο να κατανοήσουμε την αργή διαδικασία καταστροφής, της οποίας ήταν θύμα... μια διανοητική εκφύλιση με την μορφή παράνοιας αναπτύχθηκε... Κεντρική σε αυτή ήταν η πεποίθηση ότι δεν τον αγαπούσα αρκετά, δεν ήθελα να αναγνωρίσω τη δουλειά του και επίσης ότι δεν τον είχα αναλύσει καλά. Οι τεχνικές του καινοτομίες συνδέονταν με αυτό, καθώς ήθελε να μου δείξει πόσο στοργικά χρειάζεται κάποιος να φέρεται στους ασθενείς του με σκοπό να τους βοηθήσει. Αυτές αποτελούσαν πράγματι παλινδρομήσεις στα παιδικά του συμπλέγματα, το βασικό παράπονο ήταν ότι η μητέρα του δεν τον είχε αγαπήσει -ένα μεσαίο παιδί μεταξύ 11 ή 13- με αρκετό πάθος ή αποκλειστικότητα. Έτσι ο ίδιος έγινε μια καλύτερη μητέρα, ακόμη βρήκε τα παιδιά που χρειαζόταν, μεταξύ των οποίων μια ύποπτη Αμερικανίδα στην οποία συχνά αφιέρωνε 4-5 ώρες την ημέρα. Όταν εκείνη έφευγε, πίστευε ότι

τον επηρέαζε με δονήσεις από την άλλη άκρη του ωκεανού και έλεγε ότι τον ανέλυσε και έτσι τον έσωσε. (Με αυτό τον τρόπο έπαιξε και τους δύο ρόλους, ήταν μητέρα και παιδί)...Σε αυτή τη σύγχυση η κάποτε λαμπερή ευφυΐα του έσβησε. Αλλά ας κρατήσουμε το θλιβερό τέλος του ένα μυστικό μεταξύ μας. (Paskauskas, 1993, σ.721)

Ο Jones θα του απαντήσει: "Φυσικά θα κρατήσω μυστικό ότι μου είπες για την Αμερικανίδα κυρία, αλλά φοβάμαι ότι η παράνοια είναι κοινό μυστικό". (Paskauskas, 1993, σ.722).

Ο Sándor Ferenczi και η ασθενής του R.N.

Αλλά ποια ήταν αυτή η "ύποπτη Αμερικανίδα". Δεν είχαμε ιδέα έως το 1985 που εκδόθηκε από την Judith Dupont το κλινικό ημερολόγιο που έγραφε ο Ferenczi μεταξύ 7 Ιανουαρίου και 2 Οκτωβρίου του 1932. Εκεί υπάρχουν πολλές αναφορές στην ασθενή του, το οποίο θα λύσει το μυστήριο, μιας και βρίθεται αναφορών στην ασθενή του R.N (αρ-εν). Αργότερα θα αποκαλυφθεί ότι πρόκειται για την Elizabeth Severn.

Η Severn γεννήθηκε το 1897 σε μια μικρή πόλη των Ηνωμένων Πολιτειών, ως Leota Brown. Ήταν ένα συνεχώς άρρωστο παιδί, που παρέμενε στο κρεβάτι γεμάτο άγχη. Στην εφηβεία και τα πρώτα χρόνια της ενήλικης ζωής υπέφερε από διαταραχές πρόσληψης τροφής, ψυχοσωματικές διαταραχές (εξουθενωτικούς πονοκεφάλους, χρόνια κούραση κ.α.) και νευρικές κρίσεις με αποτέλεσμα να νοσηλεύεται συχνά. Η διάγνωση ήταν ότι έπασχε από νευρασθένεια. Παράλληλα παντρεύτηκε και απέκτησε μια κόρη.

Η θεραπεία της -όταν ήταν 27 ετών- από ένα ψυχολογικά προσανατολισμένο γιατρό, την έκανε να αποφασίσει να γίνει η ίδια θεραπεύτρια. Πήρε διαζύγιο, μετακόμισε με την κόρη της σε άλλη πόλη, άλλαξε το όνομα της και χωρίς καμία ιατρική ή άλλη εκπαίδευση άρχισε να εργάζεται με ψυχικά ασθενείς.

Το 1924 ζεί στην Νέα Υόρκη είναι επιτυχημένη επαγγελματικά και έχει εκδώσει δύο βιβλία για την ψυχοθεραπεία. Όμως η ίδια ένιωθε απελπισμένη εξαιτίας σοβαρής κατάθλιψης, ψευδαισθήσεων, ψυχοσωματικών συμπτωμάτων και αυτοκτονικού ιδεασμού. Είχε ήδη επισκεφθεί πολλούς γιατρούς χωρίς αποτέλεσμα, ώσπου να αποφασίσει να καταφύγει στον ειδικό για τις «χαμένες περιπτώσεις», τον ψυχαναλυτή Sándor Ferenczi στη Βουδαπέστη.

Η αρχική εντύπωση του Ferenczi ήταν ότι επρόκειτο για μια ανεξάρτητη, γεμάτη αυτοπεποίθηση γυναίκα με μεγάλη θέληση που είχε την μεγαλοπρέπεια μιας βασίλισσας. Ένωσε φόβο και αμυντικά -όπως ο ίδιος γράφει- την αντιμετώπισε με μια στάση ανωτερότητας

Τα πρώτα τέσσερα χρόνια της θεραπείας η πρόοδος ήταν πολύ μικρή ώσπου το 1928 με τις τεχνικές που ακολουθούσε ο Ferenczi δηλ. χαλάρωσης και παλινδρόμησης, η ασθενής "θυμήθηκε" πολύ βαριά και πρώιμα τραύματα. Ο διανοητικά ασθενής πατέρας της την νάρκωνε και την βίαζε από την ηλικία των 18 μηνών. Μεγαλώνοντας την ανάγκασε να συμμετέχει στη δολοφονία ενός έγχρωμου άνδρα, ενώ την εξανάγκαζε σε πορνεία.

Ταυτόχρονα με την αναδυσία αυτού του τρομαχτικού υλικού η Severn γινόταν όλο και πιο απαιτητική, ζητώντας από τον Ferenczi συνεχώς περισσότερο χρόνο και προσοχή. Και εκείνος ανταποκρινόταν, εξαιτίας της δικής της πίεσης, αλλά και του δικού του πάθους να την θεραπεύσει. Είχαν συνεδρίες δύο φορές την ημέρα, στη διάρκεια του Σαββατοκύριακου, ακόμη και στην διάρκεια της νύχτας -αν κρινόταν αναγκαίο- και της επέτρεπε συχνά να τον ακολουθεί στις διακοπές του, ώστε να μην

διακοπεί η θεραπεία. «Η βασική μου ασθενής, η “βασίλισσα” (τα εισαγωγικά του Ferenczi) με απασχολεί 4-5 ώρες καθημερινά. Εξαντλητικό, αλλά αξίζει τον κόπο» θα γράψει το 1930 στον Groddeck

Όμως η Severn συνεχώς χειρότερει. Όσπου η ίδια απέδωσε το αδιέξοδο της θεραπείας σε ασυνείδητη αρνητική αντιμεταβίβαση του Ferenczi και του ζήτησε να τον αναλύει και εκείνη ταυτόχρονα, ώστε να αποκαλυφθούν τα εχθρικά του συναισθήματα προς αυτήν. Ο Ferenczi, αφού προβληματίστηκε για ένα χρόνο, τελικά ανταποκρίθηκε στο αίτημα της, επιχειρώντας το πιο παράτολμο θεραπευτικό του πείραμα, την αμοιβαία ανάλυση. Μέσω της αμοιβαίας ανάλυσης ανακάλυψε ότι πράγματι είχε αρνητικά συναισθήματα για εκείνη, ενώ η συνειδητά φιλική στάση του απέναντι της ήταν επανάληψη της προσπάθειας να εξευμενίσει την απαιτητική μητέρα του, αλλά και μια υπηρέτρια του σπιτιού τους, η οποία έπαιζε σεξουαλικά μαζί του φοβίζοντας τον και κάνοντας τον να ασφυκτιά. Επρόκειτο για ψυχικά τραύματα που ανακατασκεύαζε για πρώτη φορά παρότι είχε προηγηθεί η ανάλυση του από τον Freud.

Δεν γίνεται σαφές από το ημερολόγιο πως η αμοιβαία ανάλυση σταμάτησε. Όταν πάντως ο Ferenczi, πιθανότατα εξαντλημένος από τη σχέση τους και από τη νόσο του, προσπάθησε να επιστρέψει στην παραδοσιακή ανάλυση αυτό δεν ήταν δυνατό. Οπότε αναγκάστηκε να ορίσει το τέλος της ανάλυσης, ενώ η Severn τον κατηγορούσε ότι ορίζοντας το, απέφευγε την επεξεργασία που αυτό απαιτούσε. Τελικά εκείνη απελπισμένη και σε ψυχική κατάρρευση εγκατάλειψε την Βουδαπέστη στο τέλος του Φεβρουαρίου του 1933, ενώ ο Ferenczi πέθανε τον Μάιο της ίδιας χρονιάς. Είναι αξιοπερίεργο ότι μόλις ένα μήνα μετά το θάνατο του η Severn, ανέκτησε την ψυχική δύναμη που της επέτρεψε να εργάζεται ως ψυχοθεραπεύτρια στο Λονδίνο, ενώ τον Οκτώβριο του 1933 δημοσίευσε το βιβλίο της με τίτλο «Η ανακάλυψη του εαυτού».

Σήμερα βέβαια γνωρίζουμε ότι στη θεραπεία σοβαρά διαταραγμένων οριακών και ναρκισσιστικών ασθενών οι προβλητικές ταυτίσεις, οι αμοιβαίες διαδραματίσεις, τα διλήμματα που μοιάζουν αδιέξοδα, οι αντιμεταβιβαστικές δυσκολίες κυριαρχούν και ο κίνδυνος της παραβίασης ή της κατάργησης των ορίων είναι συνέχεια παρών. Στην περίπτωση της R. N. η οκτάχρονη θεραπεία της με τον Ferenczi τερματίστηκε έχοντας φθάσει σε αδιέξοδο, αφήνοντας και τα δύο μέλη του θεραπευτικού ζεύγους με το αίσθημα της κακοποίησης. Παρόλες τις προσπάθειες και τα κλινικά πειράματα στο τέλος δεν κατάφεραν να ξεφύγουν από τη στείρα επανάληψη του τραύματος. Όμως ταυτόχρονα η κλινική αυτή περίπτωση στο μέλλον θα αποτιμηθεί ως «...ένα ορόσημο, ένα σημείο καμπής στην εξελικτική πορεία της ψυχαναλυτικής θεραπείας» (Wolstein). Θα πάρει θέση, στην ιστορία της ψυχανάλυσης, δίπλα στις δύο άλλες διάσημες αποτυχημένες περιπτώσεις, την περίπτωση της Άννας Ο. και την περίπτωση της Ντόρας και θα συμβάλλει στη διερεύνηση της έννοιας της αντιμεταβίβασης.

Επίλογος

Συζητώντας για τον ρόλο της αυθεντίας στις αναλυτικές σχέσεις, θα μπορούσαμε να σκεφθούμε τις σχέσεις Freud- Ferenczi και Ferenczi- Severn σαν παραδείγματα όπου η αποδοχή ή η αποκήρυξη της αυθεντίας του αναλυτή είχαν τραυματική επίδραση; Γνωρίζοντας βέβαια ότι μια τέτοια προσέγγιση αδικεί την πολυπλοκότητα, ιδιαίτερα της πρώτης εκ των δύο σχέσεων.

Στην περίπτωση Freud- Ferenczi η άλυτη μεταβιβαστική αγάπη, η έλλειψη οποιασδήποτε επεξεργασίας της αντιμεταβίβασης, η κατάργηση των ορίων, η

πεποίθηση ότι ο αναλυτής ξέρει την μοναδική αλήθεια ή τι θα πρέπει να κάνει ο αναλυόμενος με τη ζωή του, θα καταλήξουν στην εξουθένωση του ενός και στο αίσθημα προδοσίας και των δύο.

Στην περίπτωση Ferenczi- Severn, η αγωνιώδης προσπάθεια του αναλυτή να βοηθήσει και να θεραπεύσει την ασθενή, αλλά και η ένταση των μεταβιβαστικών και αντιμεταβιβαστικών φαινομένων θα τον οδηγήσουν στην αποκήρυξη κάθε υπόνοιας αυθεντίας και στο πείραμα της αμοιβαίας ανάλυσης. Το πείραμα όμως θα καταλήξει στην καταστροφή του αντικειμένου-θεραπευτή, που δεν μπόρεσε να "επιβιώσει" από τις σφοδρές επιθέσεις του υποκειμένου-θεραπευόμενου και να υπάρξει σε μια περιοχή εκτός του παντοδύναμου ελέγχου της. Σήμερα γνωρίζουμε ότι όταν ο θεραπευτής χάσει -τελικά- μόνιμα τον ρόλο του, η καταστροφή αφορά και τον θεραπευόμενο, ο οποίος θα συνεχίσει να επαναλαμβάνει, -μη καταφέροντας να αποποιηθεί την παντοδυναμία του, ώστε να ανα-γνωρίσει την δική του συμμετοχή στην ιστορία του-, τα ελλείμματα και τις απώλειες. Ανα-γνώριση που συνεπάγεται ένα πένθος δύσκολο και επώδυνο.

Όπως, σε ένα άλλο επίπεδο, ίσως είναι επώδυνο, αλλά απαραίτητο να γνωρίζουμε την ιστορία της ψυχανάλυσης και να σκεφτόμαστε πάνω σε αυτή. Ο Haynal γράφει για τον Ferenczi "Η ψυχαναλυτική κοινότητα συχνά δυσκολεύτηκε υπερβολικά να κοιτάξει την ιστορία της καταπρόσωπο. Αντ'αυτού, εκ των προτέρων υπάκουη και με την απατηλή βεβαιότητα της υπερβολικής εξιδανίκευσης, προτίμησε να απαλλαγεί από τις συνεισφορές ανεξάρτητων στοχαστών όπως ο Ferenczi".

Από την άλλη πλευρά, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι στη σύγχρονη ψυχανάλυση ο κίνδυνος να συμβούν ιστορίες σαν αυτές που αναφέρθηκαν έχει αποτραπεί τόσο από τη διακριτότητα των ρόλων όπως λ.χ. εκείνων του αναλυτή και του επόπτη, όσο και από τους κανόνες και περιορισμούς που το αναλυτικό πλαίσιο επιβάλλει. Όμως αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπάρχουν κίνδυνοι ή τραυματικές επιπτώσεις στις αναλυτικές σχέσεις από πιο "λεπτές" εκφράσεις συμπεριφορών αυθεντίας.

Η ψυχανάλυση βρέθηκε εξ αρχής, αναπόφευκτα ίσως σαν σύλληψη ενός μόνο ανθρώπου, αντιμέτωπη με τους κινδύνους της αυθεντίας. Το θέμα είναι σύνθετο και σχετίζεται με τα θεμελιώδη ζητήματα της αλήθειας και της γνώσης. Η συζήτηση δεν περιορίζεται στην αυθεντία του αναλυτή ή της αναλυτικής дуάδας, αλλά επεκτείνεται στο τι συμβαίνει στην ψυχαναλυτική κοινότητα και στην επίδραση που ασκεί η κοινωνία (Priel, 2006). Ας επικεντρωθούμε στον αναλυτή, ως τον φορέα της γνώσης. Η ολοκλήρωση της ψυχαναλυτικής εκπαίδευσης απαιτεί μεταξύ άλλων την απόκτηση ενός σώματος θεωρητικών γνώσεων. Η θεωρία στο νου του αναλυτή άρρηκτα συνδεδεμένη με την προσωπικότητα του συνιστά μια τρίτη διάσταση στη σχέση του με τον αναλυόμενο και δημιουργεί τον απαραίτητο μεταβατικό χώρο για την συμβολοποίηση.

Η αυθεντία του αναλυτή δεν έχει ως πηγή μόνο την κακή χρήση της θεωρίας του. Πολλές φορές η ψυχαναλυτική εκπαίδευση έμμεσα ωθεί ή ίδια προς τέτοιους ρόλους καθώς και οι ασυνείδητες ταυτίσεις του αναλυτή με φιγούρες κύρους και αυθεντίας (Freud, Klein, Lacan κ.ο.κ.). Ακόμη και η ασυμμετρία της θεραπευτικής σχέσης, καθώς και η απόδοση μεταβιβαστικά από τον αναλυόμενο στον αναλυτή του ρόλου αυτού που γνωρίζει την αλήθεια, θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη δημιουργία ασυνείδητων τάσεων επιβολής του δεύτερου πίσω από μια "ουδέτερη" ή "αντικειμενική" στάση.

Και αν η γνώση γίνει από εργαλείο κατανόησης πηγή δύναμης και επιβολής; Αν ο αναλυτής μεταβληθεί σε εκείνον που πάντα γνωρίζει και μάλιστα την αλήθεια; Αν η ακρόαση του κλινικού υλικού χρησιμεύει -εν (συνειδητή) αγνοία μας- στο να

επιβεβαιώσει τη θεωρία και όχι στη κατανόηση των ασυνειδήτων φαινομένων; Αν αρνούμαστε να ακούσουμε ότι δεν ταιριάζει σε αυτό που έχουμε ήδη στο νου μας ότι συμβαίνει; Η σύσταση του Bion προς τον αναλυτή να λειτουργεί "χωρίς μνήμη και επιθυμία" φαίνεται να προσπαθεί να αποτρέψει τους ανωτέρω κινδύνους, ώστε η αναλυτική διαδικασία να είναι εκείνη που διαρκώς επηρεάζει, μεταβάλλει ή εμπλουτίζει την προϋπάρχουσα γνώση. Τόσο η έννοια της "αρνητικής ικανότητας" του ίδιου, όσο και η σύλληψη της λειτουργίας του αναλυτή ως "περιέχοντος" συνεισφέρουν σε αυτό το σκοπό.

Η ψυχανάλυση προσφέρει ένα χώρο στον ασθενή για να διερευνήσει την αλήθεια του. Εκεί, σύμφωνα με την Sophie de Mijolla-Mellor, ο αναλυτής, αντιπαραβάλλοντας τα κεκτημένα της δικής του ανάλυσης και της θεωρίας με τις αβεβαιότητες της κλινικής, αναγκάζεται με τη σειρά του να περιορίσει τη φιλοδοξία που κινητοποιεί την πρακτική του, να την περιορίσει σε αυτούς του «κόκκους αλήθειας» που δεν γίνονται ποτέ άμεσα αντιληπτοί παρά μέσα από ιστορίες υπομονετικά κατασκευασμένες και πάντοτε ατελείς. Υποθέτω σαν αυτές που σας διηγήθηκα σήμερα.

Χαρά Καραμανωλάκη
Ψυχίατρος, Ψυχαναλύτρια, Διδάσκουσα της Ε.Ε.Ψ.Ψ.,
Υπεύθυνη Τμήματος Ψυχαναλυτικής Ψυχοθεραπείας
της Α΄ Ψυχιατρικής Κλινικής Πανεπιστημίου Αθηνών